Ilarie Voronca. Poezie şi tehnologie în avangarda românească

Daniela PETROŞEL*

Key-words: *Ilarie Voronca*, *Romanian Avant-garde*, *technology, Futurism*

Avangarda românească a rămas în memoria istoriei literare, care continuă să o viziteze periodic, ca o etapă de perfectă sincronizare cu literatura europeană. Buna circulaţie a ideilor teoretice în spaţiul bătrânei Europe a fost posibilă prin activismul poeţilor-teoreticieni care au gestionat cu grijă răspândirea fiorului avangardist. Orice prezentare sumară a principiilor avangardei va menţiona, dacă nu va detalia, impactul avut de cuceririle ştiinţifice şi tehnologice ale începutului secolului al XX-lea. Oameni ai timpului lor, ba, mai mult, orientaţi cu o încăpăţânare copilărească spre viitorul umanităţii, aşa cum îl imaginau ei, avangardiştii au fost primii care s-au lăsat fascinaţi de mitul vitezei şi al automobilului, de poezia telegrafului şi a cinematografului, de luminoasele spectacole ale vieţii citadine. Simpla rememorare a principiilor futuriste marinettiene sugerează faptul că noua formă de artă propusă depăşeşte şi sfidează cu teribilism paseismul paradigmei romantice a secolului al XIX-lea.

În vreme ce în spaţiul occidental relaţia dintre avangardă şi tehnologie este pusă într-un mod critic creator, ca fiind relevantă pentru definirea specificului acestui fenomen artistic[1], studiile critice româneşti sunt încă refractare la abordările de această factură. Prezenta lucrare îşi propune să demonstreze rolul pe care îl au elementele universului tehnologic în configurarea identităţii teoretice şi poetice a unui reprezentant notoriu al avangardei româneşti, Ilarie Voronca. Alegerea acestui scriitor nu este întâmplătoare, căci, după cum afirmă cunoscutul exeget al avangardei, Ion Pop, ,,itinerariul său creator se identifică, în esenţă, cu cel al avangardei înseşi" (Pop 2007: 12). Nu ne propunem în acest studiu să cartografiem constantele avangardei româneşti, evidenţiind elementele care o apropie, dar şi diferenţiază de mişcările similare europene. Dar analiza eseurilor teoretice ale lui

* Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava, România.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Progress and development through post-doctoral research and innovation in engineering and applied sciences – PRiDE", proiect cofinanţat de Fondul Social European, prin intermediul Programului Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, contract de finanţare nr. POSDRU/89/1.5/S/57083.

[1] Dintre numeroasele studii pe această temă amintim: Cecilia Tichi, *Shifting Gears. Technology, Literature, Culture in Modernist America* (1987), Leo Marx, *The Machine in the Garden. Technology and the Pastoral Ideal in America* (1964), Sara Danius, *The Senses of Modernism: Technology, Perception and Aesthetics* (2002) etc.

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

Ilarie Voronca va genera frecvente raportări la contextul european, mai ales la manifestele marinettiene.

Relaţiile dintre literatură şi tehnologie cunosc trei mari direcţii, teoretizate de Eric Vos (Vos 1992). Noi vom urmări modul în care elemente ale universului tehnologic devin obiecte/ subiecte poetice, ceea ce Vos numeşte ,,literatura despre tehnologie", dar şi modul în care tehnologia modifică semnificativ maniera textului de a se organiza şi de a produce efecte estetice, ceea ce teoreticianul numeşte ,,literatura ca tehnologie". Al treilea aspect, ,,literatura cu mijloacele tehnologiei", ţine de procesul de producţie tehnologică (calculator, tipografie etc.) care are drept rezultat producerea unui text. În *Culture of Technology*, Arnold Pacey distinge trei aspecte ale tehnologiei: organizaţional, tehnic şi cultural. Menţionăm că, pe parcursul lucrării, vom folosi termenul *tehnologie* mai ales în cel de-al doilea sens, acesta referindu-se la fundamentele teoretice, instrumentarul şi mecanismele universului tehnologic.

Din nou, alegerea lui Ilarie Voronca pentru o astfel de abordare nu este întâmplătoare; în articolele sale, el a poposit adesea asupra relaţiei dintre lumea materială a descoperirilor ştiinţei şi cea a fenomenelor artistice. Trecând cu vederea unele exagerări specifice teribilismului avangardei în ansamblu, reţinem ideile dintr-un articol manifest al *sintetismului – Glasuri*, publicat în 1925, în revista ,,Punct":

> Întotdeauna transformările etice au fost paralele transformărilor sociale şi mai cu osebire celor tehnico-ştiinţifice. E atât de strânsă legătura între aceste manifestări deosebite, încât ne-am putea lesne închipui un viitor savant ghicind întreagă sensibilitatea sau cultura unei epoci într-un şurub de automobil găsit într-o săpătură, precum contemporani cercetători au realcătuit cu un singur os animale antediluviene. [...] În orice caz: o nouă metodă de analiză matematică ori psihologică, un nou mijloc de a călători vor da loc la o altă sensibilitate şi mai ales unui alt fel de exteriorizare a acestei sensibilităţi (Voronca 1972a: 199–200).

Aceste afirmaţii sintetizează concepţia avangardistă asupra mutaţiei de sensibilitate cerute chiar de o nouă realitate tehnologică. Depăşind faza idilismului edulcorat, tinerii neliniştiţi ai avangardei se recunosc în strălucirile oţelului din marii coloşi industriali, se lasă seduşi de sfidarea gravitaţiei pe care zborul o presupune sau de achiziţiile tehnologice ale comunicării interumane. Puşi în faţa unei realităţi care le invadează existenţa, ei o înnobilează estetic. Sesizând discrepanţa dintre lumea social-economică şi universul artistic, avangardiştii militează pentru identificarea resorturilor comune, pentru distrugerea globului de cristal în care arta risca să moară asfixiată. Cu un an înainte, în *Manifestul activist către tinerime*, publicat în ,,Contimporanul", se vorbea despre exprimarea artistică succintă, în maniera alfabetului Morse, despre aparatul de fotografiat care va înlocui pictura sau despre ,, marea fază activistă industrială".

Ca mai toate spiritele timpului său, Ilarie Voronca a dublat actul scrisului de o permanentă teoretizare a statutului scriitorului şi al literaturii. De fapt, cum se întâmplă la mai toţi avangardiştii epocii, textele lui teoretice, manifestele sale sunt, simultan, valoroase creaţii literare, de aceea o astfel de disociere nu e întotdeauna operaţională[2]. Articole ca *Poezia nouă*, *1924*, *Gramatica* etc. propun, în primul rând,

[2] În legătură cu polivalenţa manifestelor avangardiste, a se vedea Ilie 2008.

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

un alt tip de poezie, scrisă de un alt tip de poet. Poetul este un *seismograf* al epocii sale, el este, cum îl descrie autorul *Colombei* pe Victor Brauner, un *inventator*, un *inovator*. Conectat la liniile de tensiune ale timpului său, el aduce textul literar în efervescența vieții imediate. Pregătit să poarte marile lupte ale civilizației moderne, poetul aclamat de Ilarie Voronca abandonează lirismul lacrimogen şi idilismul desuet. Că acest lucru este doar un frumos deziderat o demonstrează chiar metamorfozele liricii sale, care sfârşeşte într-un discurs profund autoreflexiv, foarte îndepărtat de nervul rebel al articolelor de tinerețe.

La punctul 11 al *Manifestului Futurismului*, din 1909, Marinetti enumera toate aspectele civilizației moderne care vor face obiectul revoluționarei poezii viitoare. Câțiva ani mai târziu, Ilarie Voronca observă că nu este suficientă o simplă lărgire a sferei tematice a poeziei; şi despre aceste lucruri vorbeşte în articolul *Poezia nouă*:

> Materialul poeziei moderne (ca şi al picturii) poate fi acelaşi ca al poeziei de totdeauna. Îmbogățirea lui printr-o sumă de elemente în urmă apropiate: invenții tehnice, operații matematice sau bancare, e de pură suprafață. De fapt, materialul a rămas acelaşi; schimbată cu desăvârşire e însă *interpretarea lui* (Voronca 1972a: 48).

La acest nivel, al organizării scenariului narativ, al spargerii deliberate a logicii tradiționale, găsim originalitatea poeziei lui Ilarie Voronca. După modelul picturii constructiviste, care descoperă potențialul obiectului în spațiu, poezia trebuie, ne spune Ilarie Voronca, să spargă tiparul reprezentării statice. Poezia ca act de sensibilitate devine *observare ştiințifică*, *organică*, *obiectivă*. Ea nu este doar un *subiect*, ci este instanță performativă care acaparează cititorul:

> Poezia devine tren spărgând pupila în dilatare, munte cu schelet de lumină, mare cu dantelă şi lanțuri, câmp, acțiune pură, transpusă pe un plan de viață în creştere [...] poezia devine dintr-o dată universal umană, poezia-poezie, poezia-ciment, poezia-planşă de inginer, creier, organism viu, integrat simplu între fenomenele naturale (Voronca 1972a: 49).

Această succesiune de definiții plastice nu se revendică doar de la intenția iconoclastă a avangardiştilor, ci este ea însăşi model de structurare a universului poetic. Smulgând poezia din spațiul pur al artei şi încadrând-o în ritmul vieții cotidiene, Ilarie Voronca o dezbracă de rigoarea academismului şi de logica inhibantă. Poezia nu imită viața, ci i se substituie, surprinde instantanee de viață, iar ritmul trepidant al vieții moderne de început de secol XX se imprimă şi poeziei. „Artistul nu imită, artistul creează Linia cuvântul culoarea pe care n-o găseşti în dicționar", afirmă Ilarie Voronca în *Aviograma* şi multe dintre textele lui poetice se subordonează acestui postulat.

Articolul *Gramatica* permite mai multe tipuri de lectură adecvată a acestei teme; poetul dezvoltă aici teoria existenței independente a cuvintelor, a semnificanților liberi despre care vor vorbi mult mai târziu postructuraliştii. Eliberând cuvântul de tirania unui sens imediat, poetul avangardist le conferă identitate în chiar țesătura poetică proprie. În acelaşi timp, recunoaştem cu uşurință ideea lui Filippo Tommaso Marinetti asupra *cuvintelor în libertate*, susținută de distrugerea sintaxei şi omiterea punctuației. Studii teoretice (Hellemans 1995) leagă teoria *imaginației fără fire* a teoreticianului futurismului de invenția lui Marconi, telegraful fără fir, mai mult chiar, de specificul realităților virtuale de astăzi.

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

Apropierile sunt evidente şi spectaculoase, demonstrând strânsa legătură dintre tehnică şi avangardă. Rupând cuvintele din reţeaua cauzalităţii imediate, poeţii avangardişti construiesc un lirism secvenţial, o succesiune de flash-uri cinematografice, cu un puternic impact asupra cititorului.

Sara Danius vorbeşte despre modul în care revoluţiile tehnologice la nivelul transmiterii sunetului şi a imaginii, telefonul, cinematograful etc. au influenţat statutul şi reprezentarea noastră asupra simţurilor, dar şi trăsăturile discursului romanesc şi exemplifică cu doi romancieri pe care îi plasăm în miezul tare al modernismului, Thomas Mann şi Marcel Proust (Danius 2002). Păstrând proporţiile, şi articolul *1924* al lui Ilarie Voronca gravitează în jurul unei problematici similare. Ideea fundamentală este că apariţia unor noi realităţi tehnologice alterează modul nostru de a percepe realitatea şi, mai ales, de a o transpune poetic:

> Inapreciabil aportul pe care cercetările moderniste l-au adus literaturei şi plasticei. În ultimii cinci ani întreg bagajul de melancolie fete de pension romantism a fost uitat treptat prin gări suburbane în sunetul o! sacramental de flaşnetă. Acum, proaspătă cu virginităţi noi gândirea desemnată sau scrisă spintecă expres fulger stepele sonor desfăşurate. În avioane călători cu sensibilităţi tari joacă poker sau stepează în mâini. Şi ascuţişul senzaţiei nu se mai opreşte sterp pe retină ci sparge dum-dum fecund pe meninge. [...] Literatura nu mai prinde rugină ca frunzele toamna nu mai supurează la intervale ca un flegmon ci pneu rostogolit vulcanizare în danţul cetăţilor se prăvăleşte. [...]
>
> Desigur INVENŢIA INVENŢIA INVENŢIA. De atâtea secole flămândă arta şi-a deschis braţele celor cinci continente. E o eră de INTELIGENŢĂ VITEZĂ de INTELIGENŢĂ cu 60 de etaje ascensor (Voronca 1972a: 191–192).

Promovând o literatură care ar trebui să invadeze simţurile cititorului, avangardiştii resping, încă o dată, linearitatea intrinsecă textului literar. Şi nu doar producerea textului trebuie să stea sub semnul realizării unei imposibile simultaneităţi. Însuşi actul receptării ar trebui să mizeze pe un contact imediat cu textul, poetul născut la Brăila dorind să fie eliminate procesele logice ale înţelegerii: „într-un poem nu se poate pătrunde cu înţelegerea, ci printr-o *exaltare* ca injecţia de morfină", declară el în *Despre poem şi antologie*. Contactul cu civilizaţia cinematografului, despre care literatura de specialitate afirmă că îl face pe privitor să alunece într-o realitate virtuală, îl detrmină pe Ilarie Voronca că aibă aşteptări similare de la poezie.

Studiile teoretice din care am prezentat selecţii anterior demonstrează profunda interrelaţionare avangardistă dintre cele două compartimente ale vieţii umane – cel ştiinţific şi cel artistic. Mult mai fecundă este însă această asociere la nivelul universului poetic, cu precizarea că nu ne propunem să urmărim la acest poet mutaţiile discursului liric, sau influenţele suprarealiste, futuriste, constructiviste, integraliste etc. O etapă necesară a analizei o reprezintă inventarierea termenilor ştiinţifici şi tehnici prezenţi în poeziile lui Ilarie Voronca, dublată fiind de urmărirea modului în care aceştia devin imagini poetice. Acest exerciţiu nu este gratuit, pentru că „miliardarul de imagini", cum a fost numit Ilarie Voronca, schimbă foarte mult conţinutul lexicului poetic. Despre această „modificare de univers imaginar" (Pop 2007: 275) vorbeşte universitarul clujean, care îl consideră pe poet „unul dintre cei care inovează substanţial imaginarul liricii româneşti" (Pop 2007: 104). Intră astfel

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

în spaţiul epurat al poeziei cuvinte pe care, înainte de avangardişti, cu greu le-am fi găsit în textele poetice româneşti: *autograf*, *fotbal*, *uzină*, *distribuitor mecanic*, *robinet*, *fonograf*, *dactilografă*, *oxigen*, *a distila*, *cinematograf*, *clorofilă*, *pneu* etc. Multe din versurile din volumul *Ulise* (1928) sau din *Invitaţie la bal* (1931) frapează prin ineditul asocierilor verbale: „ robinetul se deschide ca o pleoapă", „destinul tău e acolo distribuitor mecanic", „orice cuvânt e un dosar un dosar chiar cerul/ e o maşină de scris somnul", „de aici trenurile sunt coupe-papieruri pentru peisaj". Trăirile lirice sunt camuflate, scenariile poetice refuză locul comun, căutând analogiile imprevizibile. Cultivând o poezie-fotografie, a notaţiilor succinte, autorul elimină pulsaţiile eului liric, dând întâietate decorativului dens. Alăturarea termenilor, susţinută fiind şi de lipsa de punctuaţie slujeşte idealului cu violenţă declarat: „cetitor, deparazitează-ţi creierul!". Salturile lingvistice spectaculoase conferă prospeţime imaginii poetice, ancorând-o, în acelaşi timp, în realităţile timpului său.

În volumul din 1929, *Brăţara nopţilor*, există un text poetic, numerotat XI, care descrie (în măsura în care orice text poetic poate doar *descrie* un fragment de realitate) un aspect al noii civilizaţii industriale, tipografiile. Analizăm acest text ca fiind ilustrativ pentru tema propusă, mai precis pentru ceea ce Eric Vos numea „literatura despre tehnologie". Fascinaţia poetului în faţa maşinilor de produs cuvinte învăluie acest text-imn, creând tablouri spectaculoase. Debutul poemului stă sub semnul unei amorţeli generale:

> Acum în tipografii maşinile dorm ca nişte peşti uriaşi/ [...] Noaptea a pus lacătul ei nevăzut peste roţile care au vânturat glasul veaculuui// Noaptea a neclintit aceste batoze ale gândului/ [...] A oprit împreunarea literelor fulgerând ca solzii/ Şi toată sala maşinilor e un muzeu cu monştri marini/ Ca un brâu sulul de hârtie pentru cingătoarea visului/ Visul atinge cu o melodie ureche frunzelor/ Şi pupilele rotative se dilată în orbita nopţilor (Voronca 1972b: 90).

De o frumuseţe stranie, pulsând de energie, cu o existenţă care scapă adesea înţelegerii umane, maşinile perpetuează gândirea omului. Înlănţuirea metalicului cu umanul e plină de erotism, „Foile se sărută/ Se fecundează rădăcinile verbelor" (Voronca 1972b: 90), iar procesul de producţie este sinonim funcţionării corpului uman. Un anonim iniţiat, zeţarul, rescrie (la propriu) gândirea lumii şi o trimite, din nou, în lume. În partea mediană a poemului, ritmul se accelerează, complicate mecanisme sunt puse în funcţiune, iar viteza lor năucitoare e susţinută de frecvenţa verbelor: *se smucesc*, *izbesc*, *aruncă*, *agită*, *ţâşnesc*, *se împletesc* etc. Elogiu adus maşinăriei perfecte, care nu alienează fiinţa umană, cum se plâng moderniştii, ci îi consolidează statutul de entitate superioară, poemul e un exemplu de poetizare a tehnologiei.

Un text emblematic pentru creaţia lui Ilarie Voronca, dar şi pentru tema noastră – cu ramificaţia „literatura ca tehnologie" –, este *Aviograma*. Articolul-poezie pare a pune în pagină chiar dezideratele lui Marinetti din *Manifestul tehnic al literaturii futuriste*; plimbându-se deasupra oraşului Milano, în aeroplan, poetul futurist ascultă sfaturile muzei-elice, cea care-i va dicta o nouă ordine poetică. *Avionul*, *aeroplanul* devin simboluri ale unei noi vârste a poeziei, căci, într-un alt manifest, *Să ucidem Clarul de Lună*, noua estetică este anunţată prin această

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

propoziție: „Să ne construim deci aeroplane!” (Marinetti 2010: 84). Având subtilul *în loc de manifest*, textul poetului român a fost publicat în „75 HP”, în octombrie, 1924. Regăsim multe dintre obsesiile teoretice ale lui Ilarie Voronca:

> Vibrează diapazon secolul/ Hipism ascensor dactilo-cinematograf/ INVENTEAZĂ INVENTEAZĂ/ *Arta surpriza*/ Gramatica logica sentimentalismului ca/ agățătoare de rufe/ Pe frânghii cheamă împărăția afişelor/ luminoase/ cherry-brandy vin trans-urban căi ferate cea/ mai frumoasă poezie: fluctuația dolarului/ Telegraful a țesut curcubeie de sârmă.

În articolul despre Victor Brauner, Ilarie Voronca spunea: „Principiul gravității învins de avion în spațiu trebuie învins şi în timp” (Voronca 1972a: 187). Dincolo de teribilismul ignorării adevărului ştiințific, această afirmație reiterează preocuparea poetului pentru simultaneizarea actului poetic. Putem vedea astfel *Aviograma*, şi datorită formei sale grafice deosebite, ca o încercare de a învinge linearitatea discursului literar; rupându-se violent de logica obişnuită, pământeană, poetul planează cu superbie peste lume, văzând-o de la mare înălțime. Înregistrează astfel o feerie vizuală şi auditivă, dominată de un vitalism frenetic, în care primează spectacolul mecanicist al metropolei. Văzut din avion, oraşul e un colaj de imagini disparate, un cumul de elemente care resping corsetul logicii. În chiar actul nefiltrat de gând al privirii, lumea e un amalgam de realități spirituale şi mecanice, nobile sau doar utile. Abia inserarea lor în câmpul ordonat al logicii le stabileşte determinările.

Teoriile şi câteva dintre textele poetice reprezentative ale lui Ilarie Voronca au fost analizate în această lucrare prin raportare la un binom extrem de prolific în cazul fenomenului avangardist: relația literatură-tehnologie. Deschiderea poetului către universul tehnologic este evidentă atât la nivelul articolelor programatice, care propun o mutație de sensibilitate poetică în funcție de schimbările survenite în lumea ştiințifică şi tehnică, cât şi la nivelul imaginarului literar, abundent în termeni provenind din acest domeniu.

Bibliografie

Danius 2002: Sara Danius, *The Senses of Modernism: Technology, Perception and Aesthetics*, Ithaca, Cornell University Press.

Hellemans 1995: Frank Hellemans, *Towards Techno-Poetics and Beyond. The Emergence of Modernist Avant-Garde Poetics out of Science and Media-Technology*, în *The Turn of the Century. Modernism and Modernity*, coordonat de Christian Berg, Frank Durieux, Geert Larnout, Berlin, De Gruyter, p. 291–301.

Ilie 2008: Rodica Ilie, *Manifestul literar. Poetici ale avangardei în spațiul cultural romanic*, Braşov, Editura Universității „Transilvania” din Braşov.

Marinetti 2009: Filippo Tommaso Marinetti, *Manifestele futurismului*, traducere, introducere şi note de Emilia David Drogoreanu, Bucureşti, Editura Art.

Pacey 1983: Arnold Pacey, *Culture of Technology*, MIT Press.

Pop 2007: Ion Pop, *A scrie şi a fi. Ilarie Voronca şi metamorfozele poeziei*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.

Voronca 1972a: Ilarie Voronca, *Act de prezență*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Ion Pop, Cluj, Editura Dacia.

Voronca 1972b: Ilarie Voronca, *Poeme alese*, vol I-II, antologie, traduceri şi prefață de Saşa Pană, Bucureşti, Editura Minerva.

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)

Vos 1992: Eric Vos, *Interactive fiction; Scilit; Das Gedich Als Gebrauchsgegenstand; Littérature potentielle – Four Views on Literature and Technology*, în *Avant-Garde and Technology*, coordonat de Leigh Landy, Editions Rodopi, p. 41–65.

Ilarie Voronca. Poetry and Technology in Romanian Avant-garde

The paper traces the relation between the Romanian avant-garde poet, Ilarie Voronca, and the theme of technological progress, which was essential in the context of Avant-garde movements. Either in his theoretical articles or in his literary work, he is fascinated by the modernist myth of the new, by the scientific and technological revolution, by the new means of transportation and ways of transmitting information.

He distances himself defiantly from traditional literature, either by introducing technical terms into the literary imaginary, as a means to undermine the stiltedness of art for art's sake, to freshen up the predominantly mineral and vegetal vocabulary and create striking collocations of words, or by turning his literary manifestos, on the model of the Italian *Futurist Marinetti*, into veritable odes to celebrate the dynamism and speed of modern life. By *cultivating the aesthetics grounded in* shock imagery, in the revelation of the quotidian fact and purposefulness, Ilarie Voronca aims not so much to express movement as to contain it. The dissolution of natural forms sits alongside the apology of mechanicist thinking, resulting in a new cult, that of modern life, of urbanism.

BDD-A990 © 2011 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:18 UTC)